

**MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA TA'LIM-TARBIYA
JARAYONING SAMARADORLIGINI OSHIRUVCHI PSIXOLOGIK
MEXANIZIMLAR**

Karimova Zuhra

Samarqand viloyati Kattaqōrōn shahar

19-DMTT tarbiyachisi

Annotatsiya: *Mazkur maqola maktabgacha ta'limning bola shaxsi, ta'lim-tarbiyasiga ta'siri xususiyatlariga bag'ishlangan bo'lib, unda maktabgacha yosh davrida bolaga xos psixologik xususiyatlar, uning rivojlanish omillari, kattalarning bu borada e'tibor qilishlari zarur bo'lgan jihatlari va mas'uliyatlari masalalari bayon etilgan.*

Kalit so'zlar: *maktabgacha ta'lim, bola, tarbiyachi, ota-ona, xulq-atvor, xarakter, xotira, rivojlanish, omillar, sharoit, muhit, ta'lim, tarbiya.*

KIRISH

Ta'lim jarayoni avvalo maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalarning diqqatini yo'lga solishni talab etadi. Mashg'ulotlarda ko'rgazmali qurollardan, axborot texnologiyalari vositalaridan foydalanish tarbiyalanuvchilarda ixtiyorsiz diqqatni yuzaga keltiradi.

Ixtiyorsiz diqqatning taraqqiyoti shundan iboratki, bunda ixtiyorsiz diqqatni tug'diruvchi narsalar doirasi orta boradi. Ixtiyorsiz diqqat o'qish materialini o'zlashtirishni yengillashtiradi va tarbiyalanuvchilarni unchalik toliqtirmaydi. Bunday material yengil va ko'pincha juda puxta o'zlashtiriladi. Shuning uchun o'qish jarayonida tarbiyalanuvchilarning ixtiyorsiz diqqatlaridan mumkin qadar foydalanish lozim.

Ta'lim jarayonining bugungi kundagi asosiy talablaridan biri erkin fikrlovchi mustaqil tafakkurga ega bo'lgan shaxsni shakllantirishdir.

ADABIYOTLAR SHARHI

Mualliflar N.A.Sog'inov va U.D.Qodirov sog'lom bola shakllanishida uning ehtiyojlari muammosiga e'tibor qaratganlar. Ularning fikricha, ilk bolalik davrida kuzatiladigan asosiy ehtiyojlardan biri bolaning bilish ehtiyojidir. Mazkur ehtiyoj asosan bolaning u yoki bu narsa, hodisa haqida atrofida qilarg beradigan savollarida namoyon bo'ladi. Ruhiy rivojlanishi me'yor darajasida bo'lgan 3-5 yoshli bola, imkonini topsa, bir kunda atrofida qilarg 5000 ga yaqin savollar bilan murojaat qiladi. Bu esa shu yoshdagi bolalarda bir kunda besh ming marta atrofida bilish ehtiyoji yuzaga keladi, deganini anglatadi. Albatta, bu holat go'dak bir kunda ota-onasi va oilasining katta yoshdagi boshqa a'zolariga ming xil savol bilan murojaat qiladi, degani emas. U bir savolni o'nlab marta takrorlashi mumkin. Shunday holatda bola uchun muhimi uning har bir savoliga ilmiy asoslangan javob berilishi emas, balki savoliga qandaydir javob olishidir. Berilgan savolga javob olingach, navbatdagi savol tayyor turadi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI VA EMPIRIK TAHLIL

MODERN EDUCATIONAL SYSTEM AND INNOVATIVE TEACHING SOLUTIONS

Psixologiyadan ma'lumki, bolalik davrida yosh xususiyatiga ko'ra bola shaxsining atrofidagi narsa, hodisa, voqealarga nisbatan qiziqishi nihoyatda ortadi. Shuning uchun ham bolalik davrining dastlabki 3-6 yosh pallasi «nima uchun – pochemuchka» davri ham deb ataladi. Bu davrda ona uy yumushlari, ro'zg'or ishlari, aksariyat onalar esa umuman ijtimoiy-jamoat ishlari bilan band bo'lsalar, bolaning qiziqish, intilish va yuzaga kelgan ko'plab savollariga javob berishga vaqt topa olmaydilar. Bu davrda bolaning fikri to'liq shakllanishi uchun uning savollariga javob topib bera oladigan eng yaxshi suhbatdosh kerak. Uning nafaqadagi buvisi, bobosi bu vazifani ado eta oladi. Chunki nafaqadagi bu kishilarning yosh xususiyatida muloqotga ehtiyoj hissi, kim bilan bo'lsa-da o'z hayotiy tajribalari, kechinmalarini so'zlab berish hissi yuqori darajada ifodalangan bo'ladi va bolaning tug'ilgan savollariga ular bemaolol javob topib bera oladilar. Natijada bola uchun bola bilan bobo, bola bilan buvisining muloqoti uning fikr doirasi keng bo'lishiga yordam beradi. Ayniqsa, oilaviy munosabatlarda erta shakllangan «bola-buvi», «bola- bobo» tizimi bolaning mustaqil fikrlaydigan, erkin va tarbiyalangan bo'lishiga yetarli darajada zamin yaratadi.

Ko'pgina tadqiqotchilarning (E.G'oziev, M.Rasulova va boshqalar) ta'kidlashlaricha, 6 yoshli bolaning muhim xususiyatlaridan biri unda o'ziga xos ehtiyojlarning mavjudligidir. Bu ehtiyojlar o'z mohiyati bilan muayyan bilim, ko'nikma va malakalarni egallashga, tevarak-atrofdagi voqelikni o'zlashtirishga emas, ko'proq «o'quvchi bo'lish» istagini aks ettiradi.

Bu ehtiyojlar zahirida o'z sumkasi, dars tayyorlash burchagi, kitob-qo'yish javoniga ega bo'lish istagi, kattalardek har kuni maktabga qatnash tuyg'usi yotadi, xolos. Umuman olganda, bu yoshda bola hali o'qishning tub mohiyati va vazifasini to'liq anglamaydi. Maktabga borgandan so'ng uning o'quvchilik safiga qabul qilinishi, kattalarning unga samimiy tilaklari, sinfdoshlari bilan saf tortib yurishlar, tanaffus vaqtidagi o'yinlar uni o'ziga «rom» etadi. Ko'p vaqt o'tmay bular asta-sekin u uchun o'z ahamiyatini yo'qota boshlaydi.

Xitoy xalq maqolida: «Biz bir yilga rejalashtirganimizda, don sochamiz, o'n yilga rejalashtirganimizda, daraxt ekamiz, agar butun umrga rejalashtirsak, kishilarni o'qitamiz va tarbiyalaymiz»², deyilgan.

Demak, hozirgi davrda ta'lim-tarbiya samaradorligiga erishish uchun maktabgacha ta'limga e'tibor qaratish hayotiy zaruratga aylangan ekan, bola shaxsini rivojlantirishning qulay va ta'sirchan usullarini izlash, topish, qo'llash va ommalashtirish eng muhim masala hisoblanadi.

Shuningdek, bolaning maktabgacha ta'lim davridayoq uning shaxs sifatida shakllanishiga bee'tibor bo'lmaslik zarur. Buning uchun ota-onalar, tarbiyachilar, pedagog- o'qituvchilar, barcha katta yoshdagilar millatimiz, davlatimizning tayanchi va ishonchi bo'lgan farzandlarimizning sog'lom, aqlli, baxtli bo'lishlari uchun mas'ul ekanliklarini hamisha yodlarida saqlashlari va shuning uchun o'zlarining qo'llaridan kelgan barcha yaxshi amallarni bajarishlari kerak. Bolalarni o'z vaqtida bolalar bog'chalariga jalb eta olish, ularning har tomonlama rivojlanishlari uchun yetarlicha

yaratilgan sharoit va imkoniyatlardan foydalanish zaruratini hisobga olish, har bir bolaning rivojlanishiga yo‘l ochib berish lozim bo‘ladi.

XULOSA VA MUNOZARA

Insoniyatning barcha taraqqiyot davrlarida bolani maktabgacha yosh davriga e‘tibor berilar ekan, hayotiy va ilmiy kuzatishlar natijasi sifatida ushbu tavsiyalarni berishni ma‘qul deb bildik:

- agar bolani doimo tanqid qilinsa, u nafratlanishga o‘rganadi;
- agar bola tahlika asosida yashasa, u urishqoqlikka o‘rganadi;
- agar bolani masxaralab turilsa, u pismanlik, odamovi bo‘lib qoladi;
- agar bola to‘g‘rilikda o‘ssa, u adolatli bo‘lishni o‘rganadi;
- agar bola xotirjam yashasa, u kishilarga ishonishga o‘rganadi;
- agar bolaga tan jazosi berilaversa, u surbet, qaysar, o‘jar bo‘lib qoladi;
- agar bolaning yaxshi harakatlari quvvatlab turilsa, u o‘ziga ishonch hosil qilib yashashni o‘rganadi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Davletshin M.G., To‘ychieva S.M. Umumiy psixologiya. – T.: Nizomiy nomidagi TDPUnashriyoti, 2012. –55-b.
2. Rasulova Z.A. Farzand tarbiyasiga oid psixologik maslahatlar. – T., 2014. –106-b.
3. Sog‘inov N.A., Qodirov U.D. Sog‘lom bola shakllanishining ayrim ijtimoiy-psixologik jihatlari. (Oila kutubxonasi). – T.: ROIAM, 2014. –37-b.
4. Haydarov B. Insonnoma: esselar. – T.: «Vektor-Press» nashriyoti, 2011. –29-b.
5. G‘oziev E.G‘. Umumiy psixologiya. – T.: «O‘zbekiston faylasuflari milliy jamiyati», 2010. –544-b.